

1. Téma: *Využití prvků zážitkové pedagogiky v prevenci šikany na základních školách*

Cílem výzkumu bude ověřit účinnost programu vycházejícího z pedagogiky zážitku na úrovni primární prevence šikany na druhém stupni základních škol.

Výzkum se bude zabývat možnostmi, které poskytuje pedagogika zážitku a pedagogika volného času, jako prostředky primární prevence šikany na základních školách. Výzkumný materiál bude čerpat z kurzů, kterých se třídy základních škol účastní, a na jejichž základě mohou v prevenci šikany pokračovat školy nebo třídní učitelé v rámci třídních kolektivů na půdě školy. Tyto kurzy pracují s určitými formami zážitkové pedagogiky, přičemž vycházejí z individuálních potřeb konkrétního třídního kolektivu. Práce se bude zabývat rovinami primární prevence šikany prostřednictvím zážitkové pedagogiky, která vychází z hodnot „prožitku“. Etymologicky je zážitková pedagogika definována „zážitkem“ či „prožitkem“ si osvojit praxi života (srov. Vážanský, 1992). „Zážitek“ je zde pojímán ve smyslu spontaneity, zkušenosti, experimentu. Téma výzkumu považuji za důležité z hlediska hledání efektivních možností, jak předcházet šikaně na základních školách a zároveň posilovat pozitivní atmosféru, spolupráci a vzájemnou důvěru v rámci třídních kolektivů. Spatřuji tyto interaktivní programy jako cestu etické a osobnostně-sociální výchovy, která základní lidské hodnoty předává nikoliv slovem a obrazem, ale prožitkem a zároveň rozvíjí sebezpoznaní a podporuje možnost zažití úspěchu každého žáka ve třídě.

Cílem výzkumu bude ověřit efektivnost kurzů, kterých se zúčastní třídy druhého stupně tří základních škol, z hlediska primárně preventivních opatření proti šikaně a zachování či vybudování příznivého třídního klimatu eliminací pozic potenciálních agresorů nebo třídních outsiderů. Kromě ověřování samotné účinnosti těchto kurzů bude předmětem výzkumu i dopad kurzů na pozitivní změnu fungování mezilidských vztahů ve třídě ve spojitosti s individuální prací školního psychologa.

2. Výzkumné otázky

- I. Jakým způsobem přispívá využívání prvků pedagogiky zážitku k prevenci šikany v třídních kolektivech?
- II.
  - a) Jakým způsobem zážitkové kurzy ovlivňují klima školní třídy?
  - b) Jaký dopad mají zážitkové kurzy na posilování klíčových kompetencí žáků v souladu s rozvojem sebepoznání a sebereflexe jako prostředků primární prevence šikany.
Prohloubila se spolupráce a vzájemná důvěra ve třídě po absolvování kurzu?
  - c) Jakým způsobem mohou zážitkové kurzy přispět k preventivní činnosti třídních učitelů a školních psychologů?

3. Kvalitativní výzkum

Vzhledem k výzkumným otázkám a povaze kurzů jsem si vybrala kvalitativní výzkum. Důvodem byl hlavně fakt, že kurzy budou probíhat během školního roku na třech základních školách. Pro detailní získání nosných informací jsem se rozhodla informace k vyhodnocení výzkumu sbírat prostřednictvím metody rozhovoru se školními psychology, kteří jsou v úzkém kontaktu s lektory programu a jednotlivých kurzů se účastní, podávají rovněž lektorům patřičné informace pro vytvoření zakázky daného kurzu dle individuálních potřeb každé třídy a vyhodnocují efektivnost kurzu dle vlastních potřeb z hlediska práce s konkrétní třídou nebo žáky. Prostřednictvím rozhovorů bych chtěla ověřit účinnost těchto kurzů z hlediska primární prevence šikany i posilování pozitivních vztahů v rámci skupiny.

Součástí výzkumu bude i pozorování a analýza kurzů využívajících prvky pedagogiky zážitku v primární prevenci šikany (Program AKTIF – Selesialnské středisko mládeže Brno-Líšeň). Pozorování bude probíhat zúčastněně, jelikož se na kurzech Aktif budu podílet jako jeden z lektorů.

4. Sběr dat pro výzkum

Data pro výzkum budu sbírat prostřednictvím metody rozhovoru. Rozhovory budou uskutečněny se školními psychology a třídními učiteli, kteří se spolu s třídami účastnili zážitkových kurzů programu AKTIF. Zvolila jsem školní psychology a třídní učitele jako výzkumné jednotky proto, že jsou schopni pro svou detailní znalost situace jednotlivých tříd posoudit a popsat případné změny v atmosféře třídy a jejím klimatu vzhledem v souvislosti s prevencí a intervencí šikany v rámci konkrétní třídy.

Programu Aktif se účastní tři základní školy. Budu tedy provádět rozhovor s třemi školními psychology. Co se týče třídních učitelů, bude se jednat o vždy tři učitele z každé školy (7., 8., 9. ročník). Výzkumné jednotky budu vybírat dle kurzů, kterých se účastním jako lektor, aby byl rozhovor s jednotkami konkrétní a opíral se o konkrétní situace. Jednotky budu kontaktovat přímo během kurzu, kdy je požádám o následný rozhovor, potažmo prostřednictvím mailu, kdy budou upřesněny praktické informace ohledně provádění rozhovorů.

5. Scénář rozhovoru – návrh některých otázek

- 1) Představení, představení tématu diplomové práce a výzkumu
- 2) Dotaz na souhlas s nahráváním
- 3) Jako školní psycholog řešíte v rámci třídních kolektivů i možnou šikanu. Jaké primárně preventivní prostředky využíváte v rámci školy?
- 4) Proč jste se rozhodli zapojit se do programu Aktif?
- 5) Pozorujete změnu v chování žáků, v atmosféře třídy po absolvování kurzu programu Aktif? Jakou?
- 6) Program Aktif staví na prvcích pedagogiky zážitku, v čem spatřujete tento přístup za přínosný z hlediska primární prevence šikany na vaší škole?
- 7) Jak jsou pro Vás informace z vlastního pozorování žáků během kurzu přínosné pro Vaši následující práci? Do jaké míry s nimi dále pracujete?
- 8) Jak vnímáte účinnost kurzu z hlediska prevence/intervence šikany na vaší škole?

6. Možné etické a praktické problémy výzkumu

Jako praktické problémy výzkumu spatřuji v časové vyčerpání některých pedagogů nebo školních psychologů. Věřím, že pro mnohé bude nesnadné vyčlenit konkrétní termín na uskutečnění rozhovoru. Další překážku bude možná představovat nezájem pedagogů o zapojení se do výzkumu, nebudou chtít přistoupit k rozhovoru, protože považují svoji účast i účast celé třídy za zbytečnou. V tomto případě se bude výzkum orientovat především na školní psychology, kteří představují iniciátory zapojení se do programu Aktif.

Etické problémy mohou nastat při řešení konkrétních choulostivých případů, kdy je nutno hovořit o možných diagnózách žáků či rodinném prostředí, ze kterého pocházejí apod. Vzhledem k faktu, že většiny kurzů se budu účastnit jako lektor, nezůstanou tito žáci pro ne v anonymitě a když nebudu konkrétní případy analyzovat jmenovitě, ale anonymně, mohou

někteří psychologové odmítat se mnou o těchto dětech hlouběji hovořit. Pro tuto situace je nutné přislíbit naprostou anonymitu z mojí strany, kterou mohu například ztvrdit podpisem, jak jsem se s tím setkala v některých zařízeních (např. výchovný ústav, týdenní stacionář apod.).

7. Rozhovor s vedoucím programu Aktif

Vzhledem k časovému vytížení školních psychologů a třídních učitelů škol, které se účastní programu Aktif, jsem provedla rozhovor s vedoucím programu, který je zároveň hlavním lektorem a metodikem celého primárně preventivního programu Aktif. Rozhodla jsem se udělat krátký rozhovor nejprve s osobou, která program tvoří, abych se lépe připravila na svůj vstup do terénu a potažmo upravila plánovanou strukturu výzkumu.

1. *Jak probíhají kurzy programu AKTIF?*

R: Každý týden proběhne jeden kurz vždy pro jednu třídu. Kurzy jsou dvoudenní, přičemž první část orientujeme spíše na výchovně-vzdělávací diagnostiku třídy, dle které se snažíme vytvořit druhou část kurzu s ohledem na aktuální potřeby dané třídy.

2. *Máte nějaké informace o třídě předem k dispozici? Spolupracujete na plánování kurzů s třídními učiteli, nebo školními psychology, popř. metodiky prevence apod.?*

R: K zjišťování základních informací o konkrétní třídě nám slouží krátký dotazník, který se k třídním učitelům dostane téměř dva měsíce před konáním kurzu. Jedná se však o velmi všeobecné informace týkající se např. nějakého zdravotního znevýhodnění některého žáka, které by z naší strany vyžadovalo úpravu kurzu dle jeho možností. Pro nás jsou především stěžejní potřeby konkrétních žáků v konkrétních třídách, které zjišťujeme až v průběhu prvního dne kurzu. Snažíme se rovněž komunikovat se školním psychologem.

3. *Jaké prostředky program AKTIF využívá? Jaká je náplň kurzů?*

R: Kurzy jsou sestaveny z několika aktivit, které staví na prvcích pedagogiky zážitku, artefietiky apod. Aktivity následují v přesně určeném dramaturgickém plánu tak, aby jejich aplikace byla funkční pro cíle programu AKTIF. Po jednotlivých aktivitách probíhají zpětné vazby, kde společně s žáky analyzujeme jejich pocity, úspěch či neúspěch a pomáháme žákům zformulovat obecné závěry, které budou moci využít v budoucnu.

4. *Jaké jsou cíle programu AKTIF?*

R: Cíle programu tkví především v aktivizaci třídních kolektivů (odtud i název Aktivizace Třídního Kolektivu Interaktivní Formou) ve smyslu poskytovat dětem žákům takové příležitosti pro formování pozitivních mezilidských vztahů v rámci kolektivu, přinášet jim možnost zažití úspěchu, posilovat jejich sebevědomí a prostřednictvím zpětných vazeb i jednotlivých aktivit jim otevírat prostor pro vlastní sebepoznání a sebereflexi.

5. *V čem spočívá primárně preventivní činnost programu?*

R: Preventivní činnost jde ruku v ruce s našimi cíli. Naším úkolem je předávat dětem jisté hodnoty prostřednictvím zážitku (nikoliv slovem nebo obrazem). Děti zažijí něco silného, hezkého jako jeden kolektiv, přičemž každý pozná důležitost své role v rámci týmu. Síla společného zážitku, sebereflexe, sebepoznání apod. jsou faktory významně ovlivňující třídní klima pozitivním směrem. A právě v posilování pozitivního klimatu tkví naše preventivní činnost, protože tímto můžeme předejít mnohým možným sociálně patologickým projevům na úrovni kolektivu nebo jednotlivce – například zeslabování pozice třídního outsidera a tím zamezování vzniku prostoru pro vznik školní šikany apod.

8. Případná modifikace výzkumného návrhu

Vzhledem k informacím, které jsem získala od vedoucího programu Aktif, bych výzkum rozšířila o informace z přímého zúčastněného pozorování, abych si ověřila funkčnost pedagogiky zážitku v praxi v souvislosti s posilováním třídního klimatu. Obávám se nezájmu nebo časové vytíženosti pedagogů a školních psychologů a tudíž nedostatečných informací ohledně efektivnosti programu. Za zvážené stojí zakomponovat informace z průběhu kurzů a zpětných vazeb dětí a žáků, které by rovněž mohli být nosnými prvky výzkumného záměru.

9. Seznam literatury

BELZ, Horst. *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení – východiska, metody, cvičení a hry*. Vyd.

1. Praha: Portál, 2001. 376 s. ISBN 80-7178-479-6.

- BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Vyd. 1. Praha : ISV, 2003. 197 s. ISBN 80-86642-08-9.
- ČAPEK, Robert. *Třídní klima a školní klima*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010. 238 s. ISBN 978-80-247-2742-4.
- Česká republika. Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení. In *Věstník ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky*. 2009/1, 2009, č.j. 24 246/2008-6, s. 7-14.
Dostupný také z WWW:
<http://www.msmt.cz/uploads/soubory/vestniky/vest_MSMT_01_2009.pdf>.
- DEWEY, John. *Experience and education*. Vyd. 1. New York: Touchstone Book, 1997. 91 s.
- FRANC, Daniel; Zounková, Daniela; MARTIN, Andy. *Učení zážitkem a hrou – příručka instruktora*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2007. 201 s. ISBN 978-80-251-170-9.
- HANUŠ, Radek; CHYTILOVÁ, Lenka. *Zážitkově pedagogické učení*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009. 192 s. ISBN 978-80-247-2816-2.
- KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování : cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách*. Vyd. 2. Praha : Portál, 2005. 255 s. ISBN 80-7367-014-3.
- KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. 336 s. ISBN 978-80-7367-871-5.
- KREJČOVÁ, Lenka. *Psychologické aspekty vzdělávání dospívajících*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. 232 s. ISBN 978-80-347-3474-3.
- LUKÁŠOVÁ, Hana. *Kvalita života dětí a didaktika*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. 208 s. ISBN 978-80-7367-784-8.
- OLWEUS, Dan. *Bullying at school. What we know and what we can do*. Vyd. 1. Cambridge: Blackwell, 1993. 140 s. ISBN 0631192395.
- ŘÍČAN, Pavel. *Jak na šikanu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010. 160 s. ISBN 978-80-247-2991-6.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2001. 303 s. ISBN 80-246-0181-8.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005. 430 s. ISBN 80-246-1074-4

Velice se mi líbí téma i pojetí výzkumu, myslím ale, že byste měla větší pozornost věnovat těmto dvěma aspektům výzkumu:

1. Vaší (ve smyslu vztahující se ke všem vědám zabývající se člověkem) omezené schopnosti měřit konkrétní efekty nějakých programů (stačilo by nějak okomentovat). Souvisí to s omezenou schopností dokazovat kauzální vztahy. Také, pokud chcete měřit efektivitu programů, musí být jasněji vytyčen jejich cíl, aby se dalo určit, zda byl naplněn nebo ne.
2. Rozhodně nedoporučuji spoléhat se na výpovědi lidí do programů nějak zapojených, mj. i proto, že pokud investovali do něčeho čas či peníze, budou mít tendenci vidět výsledky v pozitivnějším světle. Doporučila bych zapojit více způsobů sběru dat (už to naznačujete na konci projektu), a především se snažit nějak postihnout klima či atmosféru třídy před absolvováním programu a po něm, nejlépe v rámci dlouhodobějšího pozorování. Je zkrátka nutné ověřit efekty programu (které jsou asi vyjádřeny právě ve smyslu zlepšování klimatu či atmosféry či snižování incidence násilí atd.) – to těžko půjde rozhovorem.